

ANDROGINIA PSIHICĂ ȘI STAREA SUBIECTIVĂ DE BINE LA CELIBATARI

Tatiana TURCHINĂ, Irina LICA

Catedra Psihologie Aplicată

The present study examined the relationship between androgynous mental status and psychological well-being to single persons (never-married persons). The purpose of our study was to investigate whether the psychological androgyny is a condition for a single life, and whether subjective well-being depends on gender identity and / or marital status. The results showed that the psychological androgyny is a condition for the bachelorship, and androgynous women choose better to remain single. Sex-typed individuals choose indeed to get married responding to the traditional stereotypes. The results also revealed that single androgynous individuals have a greater well-being compared with single sex-typed individuals. But androgynous married individuals are those whose levels of happiness and psychological flourishing are the highest.

Masculinitatea și feminitatea au fost, pentru mult timp, considerate ca poluri ale unui singur continuum. Prin urmare, o persoană trebuie să fie sau masculină, sau feminină, dar în nici un caz să întrunească ambele seturi de caracteristici. Această dihotomie a servit la ignorarea a două ipoteze plauzibile: prima, conform căreia mulți indivizi ar putea fi androgini; adică ar putea fi atât masculini, cât și feminini, atât instrumentali, cât și expresivi – în dependență de adecvarea situațională a acestor diverse comportamente; și, a doua, indivizii sex-tipici ar putea fi serios limitați în șirul comportamentelor disponibile lor pe măsură ce se confruntă cu situații din cele mai diverse.

Adaptarea și reușita profesională, valori și cerințe înaintate în mod tradițional bărbatului, și inoculate acum și femeii, sunt privite reticent de către adepții tradiționalismului, care consideră astfel androginia drept expresie a unui „feminism deghizat”, motiv pentru care, probabil, androginia este percepută ca fiind invalidantă în plan interpersonal, în favoarea celui socioprofesional.

În demersul nostru investigațional am pornit de la ideea că androginia este o șansă de autodezvoltare și investire în bunăstarea celorlalți, oferită atât femeilor, cât și bărbaților.

Asistăm în prezent cu toții la o adevărată „explozie demografică a celibatarilor”, iar întrebarea care nu întârzie să apară este dacă nu cumva fenomenul celibatului se suprapune cu tendința tot mai vădită de adoptare a modelului androgin de conduită. În acord cu această supoziție vin abordările tradiționaliste care susțin că masculinitatea și feminitatea reprezintă criterii de apreciere și atracție dintre reprezentanții celor două sexe. Prin urmare, androginul ar putea fi privat de această posibilitate de a-și găsi „jumătatea”. Pe de altă parte, adepții abordărilor moderne susțin că androginia este premisa sigură pentru o adaptare psihologică și socială optimă. Or, celibatul se consideră, de cele mai multe ori, a fi un stil dezadaptativ de viață, marcat fiind de eșecuri repetate în plan interpersonal. Anume această contradicție stă la baza încercării noastre de a stabili care este rolul androginiei psihice în opțiunea pentru celibat și cum se manifestă starea subiectivă de bine a adultului celibatar androgin.

Cum influențează androginia psihică relațiile dintre sexe și starea subiectivă de bine a individului, în condițiile în care în societatea actuală occidentală se conturează tot mai mult profilul celibatarului? Există anumite tangențe între androginie și celibat sau frumosul mit platonian al androginului care, regăsindu-și perechea pierdută, nu mai tinde spre împlinire sentimentală, nu-și găsește corespondent în sfera psihologică și relațională a individului înzestrat cu androginie psihică? Conferă sau nu androginia psihică individului acel sentiment de autoîmplinire care, într-o anumită măsură, îl determină să rămână celibatar? Este androginia unul dintre factorii care „fură” din unicitatea fiecărui gen în parte, „element de specificitate psihologică care constituie baza atracției dintre genuri și condiția unei relații de comunicare și armonie” [3], generând celibatul?

Toate aceste întrebări creionează *scopul* pe care ni l-am propus de a investiga în ce măsură androginia psihică este sau nu o condiție pentru celibat și a măsurii în care starea subiectivă de bine depinde de identitatea de gen și/sau statutul marital. *Ipotezele* lansate de noi vin să afirme că: (a) indivizii androgini sunt mai predispuși să aleagă celibatul, în mod special, femeile androgine, pe când neandroginii, cu precădere, aleg să se căsătorească; (b) celibatarii androgini au un nivel mai ridicat al stării subiective de bine, pe când neandroginii celibatari au un nivel mai redus al stării subiective de bine.

A. Cercetarea pornește de la modelul diferențierii de gen al lui S.Bem, potrivit căruia **androginia** reprezintă înglobarea unui nivel ridicat al masculinității și al feminității. Combinația celor două dimensiuni – masculinitate și feminitate – generează încă 3 tipuri de identitate gender. Astfel, nivelurile scăzute ale celor două vorbesc despre identitatea de gen nediferențiată, nivelul ridicat al feminității și scăzut al masculinității – identitate feminină, iar nivelul scăzut al feminității și ridicat al masculinității – identitate masculină.

Androginia, prin transpunere, este întâlnită și în teoria lui Jung privind dualitatea ființei umane. *Anima* trimite la dimensiunea feminină inconștientă din fiecare bărbat, care-l face pe acesta purtător al esenței androgine. *Animus* desemnează dimensiunea masculină din orice femeie: tendințele autoritare, convingeri de ordin spiritual etc. Așa cum *anima* poate fi numită arhetipul vieții, *animus* poate fi înțeles și ca arhetip al sensului. *Anima* – sufletul, personifică începutul feminin, simțul instinctual, dispoziția, iraționalitatea, capacitatea de a iubi, pe când *animus* – spiritul, este expresia forței fizice, profunzimii sufletului, rațiunii. Numai echilibrul armonios dintre suflet și spirit garantează dezvoltarea plină a individului. Putem găsi aici tangențe cu ideea mai recentă a [6, 7, 9].

O altă teorie care explică oarecum fenomenul androginiei psihice este teoria rolului social al lui A.Eagly (1987), conform căreia diferențele gender în comportamentele sociale sunt cauzate de tendința indivizilor de a manifesta comportamente în consens cu rolul lor social. Prin urmare, bărbații și femeile se comportă diferit, deoarece ocupă roluri sociale asociate cu diferite tipuri de comportament. Dacă judecăm în funcție de diferențele de experiență și oportunități de învățare, atunci este previzibilă limitarea femeilor la comportamente de factură expresivă (calm, blândețe, emotivitate, pasivitate etc.), iar a bărbaților – la cele instrumentale (spirit de competiție, agresivitate, siguranță, activism etc.). Pe unda acestei idei, bărbații și femeile ar trebui să manifeste comportamente similare dacă ar ocupa același rol social și vor fi în egală măsură capabili să se angajeze în comportamente atât expresive, cât și instrumentale [4].

Stereotipurile de gen, culturale și personale, pot avea un impact negativ asupra valorificării potențialului de care dispun, în mod indubitabil, femeile și bărbații. Acestea mențin rolurile de gen tradiționale, descurajându-i și limitându-i pe reprezentanții ambelor genuri în manifestarea și exercitarea altor roluri. Stereotipurile sunt acele profeții care se autorealizează, fie în sens pozitiv, generând succese și reușite, fie în sens negativ, rezultatul fiind riscul de a rata o potențială vocație. Astfel, la întrebarea „Ce este androginia psihică?” nu se poate răspunde decât prin ideea că este o soluție la starea de lucruri care face ca, în timp ce bărbații, care au parte de putere și prestigiu, să sufere de stres și să se confrunte cu rate înalte ale decesului, femeile să trăiască cu oportunități ratate și cu depresii. Iar drept replică la afirmația că androginia psihică nu este altceva decât „mitul sexist deghizat”, venim cu ideea profesorului german, G. Ammon: „Androginia nu este lupta pentru egalitatea femeilor cu bărbații în lumea masculină, ci o emancipare multiplă a ambelor sexe” [5], o eliberare de stereotipuri și limitări.

Cine este androginul? Persoana care, prin comportamente și trăsături, atitudini și valori, autoredefinește feminitatea și masculinitatea din perspectiva vechilor clișee, dar și a cerințelor sociale actuale, ținând cont de faptul că, totuși, nici femeia, nici bărbatul nu pot fi „surogate” totale pentru celălalt sex. Androginul este capabil să fie atât instrumental, cât și expresiv; atât masculin, cât și feminin, în dependență de adecvarea situațională [8]. Așadar, identitatea de gen androgină răspunde mai bine solicitărilor sociale: diversificării rolurilor și necesității de implicare armonioasă în paleta largă de obligații sociale. Asigură capacitatea de a face față rolurilor social-profesionale și familiale, satisfacția de profilul fizico-somatic și autoaprecierea adecvată. Persoanele cu identitatea androgină se remarcă prin adaptabilitate psihică, sunt mai puțin anxioase și rezistente la frustrare. Androginii sunt mai moderați în agresivitate și mai flexibili în conduite și atitudini [2]. O persoană androgină va da dovadă de o mai mare maturitate în propriile judecăți morale și se va remarca printr-un nivel ridicat al stimei de sine [8]. Indivizii androgini nu doar că vor manifesta conduite nespecifice propriului sex fără rezistență și disconfort, dar și se vor angaja în conduite ce denotă independența „masculină” și grija și emotivitatea „feminină”, când situația o cere [5]. O multitudine de cercetări și studii empirice au relevat aspecte importante, în măsură să creioneze profilul psihosocial al androginului. Astfel, acesta se face remarcat prin următoarele:

- capacitatea de a insista în apărarea propriilor opinii sau de a renunța la acestea în favoarea grupului ori a altcuiva, în funcție de situație (S.Bem, 1975);
- autoevaluarea optimă și respectul față de propria persoană (Spence, 1975; Orlofsky, 1977);
- motivația înaltă spre realizare și succes (J.Spence *et al.*, 1978);

- menținerea unei atmosfere favorabile în cuplul familial (L.Zammichieli *et al.*, 1988);
- îndeplinirea reușită a rolului parental (D.Baumrind, 1982);
- flexibilitate, adaptabilitate și fiabilitate (Holmes, 1990; Vonk & Ashmore, 1993);
- spirit optim al competiției, perseverență și responsabilitate, care permit obținerea de succese în plan social și profesional (Taylor & Hall, 1992);
- autoeficiență, stimă de sine adecvată și optimism (O'Connor, Mann, & Bardwick, 1978).

B. Celibatul reprezintă un model de menaj în cadrul căruia individualitatea se afirmă în deplină libertate [1], în absența căsătoriei, cu sau fără practicarea relațiilor sexuale, în funcție de opțiunea individului. Celibatul este un stil de viață care se poate institui definitiv sau poate fi doar o etapă de tranziție, „o stație” pe drumul spre căsnicia care se va înfăptui mai târziu. Celibatul și stilul solitar de viață nu presupune automat suferință, frustrări și neîmplinire, cel puțin pentru persoanele care au făcut această alegere în mod deliberat și care nu au trăit experiența unui mariaj anterior. Factorul „vârstă” are un rol important în probabilitatea realizării căsătoriei: pentru femei, după 30-40 de ani această probabilitate scade, în timp ce pentru bărbați, celibatul, chiar și la o vârstă care depășește acest prag, rămâne mai curând o etapă tranzitorie. Totodată, șansele de a deveni celibatar după 35 de ani sunt mai scăzute pentru bărbații cu studii superioare decât pentru muncitori, în schimb sunt mai mari pentru femeile cu studii decât pentru cele fără studii [3]. Cockrum și White (1985) menționează că adulții care nu au fost căsătoriți niciodată preferă singurătatea mai mult decât cei care au divorțat, iar experiența celibatului este mai gratifiantă și mai puțin dificilă pentru cei dintotdeauna celibatari, fapt care, în parte, se explică prin aceea că oamenii experimentează singurătatea în moduri diferite, resimțind-o în funcție de nivelul nevoilor lor pentru intimitate și atașament. Celibatarul este carieristul care privește căsnicia ca un impediment în calea evoluției sale profesionale „sigure și reușite”, adoră autonomia și independența (sub toate aspectele), putând fi cu ușurință catalogat ca fiind individualist, iar singurătatea este mijlocul perfect pentru el de a-și consolida poziția și statutul profesional. Celibatarul este cel care pune accentul pe varietate, noutate și calitate, chiar și în sfera relațiilor sexuale care nu sunt, în această situație, reglementate de cadrul legalizat al căsătoriei. Mulți celibatari apreciază că au o viață sexuală mai intensă și mai împlinită în condițiile independenței economice și personale. De asemenea, dar nu în mod obligatoriu, în profilul celibatarului se poate găsi și statutul de homosexual singur, stigmatizat încă de o mare parte a societății [3].

Potrivit teoriei schemei gender (S. Bem, 1981), ce vizează subschema heterosexualității, indivizii sex-tipici au o tendință generalizată de a-i percepe pe reprezentanții sexului opus în termeni de atractivitate sexuală și că această tendință este suficient de puternică pentru a influența comportamentele lor în interacțiunile sociale spontane. Cât privește, însă, androginii, interacțiunile sociale care-i implică nu sunt marcate de criteriul atracției fizice și al complementarității, ci mai degrabă de criteriul intereselor comune și al asemănărilor (Bem S., 1981). Iată unul din motivele pentru care presupunem că celibatul este mai vădit în rândul androginilor. Cu siguranță că, în cazul dat, motto-ul *vive la difference* își derivă atât sensul, cât și impactul din experiența comună de a fi atras de reprezentanții sexului opus și de a dori să faci ceea ce ar menține această atracție heterosexuală a contrariilor [9].

C. Potrivit autorilor Diener, Emmons, Larsen și Griffin (1984), *starea subiectivă de bine* comportă un șir de nuanțe, înglobând dimensiuni precum: satisfacția de viață, starea emoțională de bine și prosperitatea psihologică. *Satisfacția de viață* depinde de cât de bine o duce persoana în sferile majore ale vieții, precum relațiile interpersonale, sănătate, muncă, venituri, spiritualitate și timp liber. *Starea emoțională de bine* înglobează totalitatea sentimentelor și emoțiilor pozitive și negative experimentate de individ, care prin raportare oferă ilustrarea „balanței hedonice”, numită și nivelul de fericire percepută. *Prosperitatea psihologică* indică aspecte ale vieții, pe care psihologi precum C. Ryff, C. Keyes, E. Deci și R. Ryan le consideră ca fiind responsabile de plăcere și sentimentele emoționale de fericire, dar și de modul în care individul uman reușește în sferile de bază ale vieții sale. Este acel sentiment că viața are un scop și un sens. Prosperitatea merge mână-n mână cu năzuința individului spre propria fericire și include contribuțiile aduse societății și binelui altora. În esență, starea subiectivă de bine generală este expresia stilului de viață al individului, apreciat în mod subiectiv de către acesta și înțeles ca fiind recompensator din punct de vedere psihologic și social; este fericirea pe care indivizii o înțeleg prin prisma propriei experiențe și o evaluează ca fiind sau nu optimă [10].

Conchidem, așadar, că androginia psihică este un concept și un fenomen psihic controversat și contestat. Ideea de egalitate a genurilor și ștergere a diferențelor dintre acestea este pusă pe seama androginiei, care, astfel, este interpretată în mod eronat ca tentativă de ignorare a firii și legilor naturii. Androginia psihică este

oportunitatea oferită individului uman de a se exprima plener, neîngrădit și firesc, întru consolidarea și fortificarea potențialului său care, aflat sub influența stereotipurilor și ideilor preconcepute de „adecvare”, ar risca să rămână latent și chiar să se stingă nevalorificat. Multitudinea de studii, care a probat acest concept și complex de trăsături și abilități psihosociale, a relevat în nenumărate rânduri potențialul adaptativ al androginiei psihice.

D. Experimentul de constatare desfășurat a întrunit un eșantion de 60 adulți cu vârste cuprinse între 25 și 45 de ani, din diferite categorii profesionale, dintre care 30 – celibatari (persoane adulte care nu au fost căsătorite niciodată) și 30 – persoane căsătorite. Distribuția pe sexe: 25 bărbați și 35 femei. Pentru a pune în evidență specificitatea de manifestare în plan psihologic a celibatului, dar și pentru a stabili o relație de condiționare între androginia psihică și celibat, am ales să testăm și un contingent de persoane căsătorite, pentru comparație.

Instrumente de cercetare aplicate: *Chestionarul Bem pentru Sex-Rol* (S. Bem, 1974), *Chestionarul de diagnosticare a stării subiective și psihologice de bine*, (Diener, Emmons, Larsen și Griffin, 1984), *Scala stării subiective de bine Warwick-Edinburgh* (J. Parkinson, 2006).

Potrivit rezultatelor obținute, repartizarea subiecților după identitatea de gen se prezintă sub următorul tablou: identitatea de gen androgină (33,3%) este alternativa psihologic-comportamentală adoptată de o parte considerabilă a adulților cu vârste cuprinse între 25 și 45 de ani. Cu toate acestea, identitatea de gen feminină (28,3%) și, respectiv, masculină (26,6%), de factură tradiționalistă, sunt încă accentuate, fiind prezente aproape în măsură egală. Identitatea de gen care se manifestă mai sporadic este cea nediferențiată.

Androginia psihică este una din condițiile care favorizează celibatul (70%), subiecții sex-tipici, dar și cei nediferențiați, optând preponderent pentru căsnicie (fig.1). Totodată, este de remarcat faptul că și printre subiecții cu identitate de gen masculină și, respectiv, feminină se găsesc și celibatari, iar o pondere relativ înaltă a celibatarilor se remarcă în rândul subiecților cu identitate de gen nediferențiată. Dar, după cum se

poate observa din grafic, discrepanța dintre celibatari și persoanele căsătorite, în favoarea celor dintâi, este cea mai vădită în cazul androginilor. Subiecții masculini, feminini și nediferențiați se plasează pe poziții relativ echilibrate în ceea ce privește diferența dintre opțiunea pentru celibat și opțiunea pentru căsătorie. Așadar, putem observa tendința crescândă a androginilor de a alege celibatul ca alternativă la opțiunea maritală și tendința tradiționalistă a subiecților cu identitate de gen masculină și, respectiv, feminină de a se căsători.

Am presupus, de asemenea, că dintre subiecții androgini celibatari o parte considerabilă o vor constitui femeile. Astfel, femeile androgine sunt cele mai predispuse să opteze pentru celibat, ponderea acestora fiind reprezentativă comparativ cu ponderea bărbaților

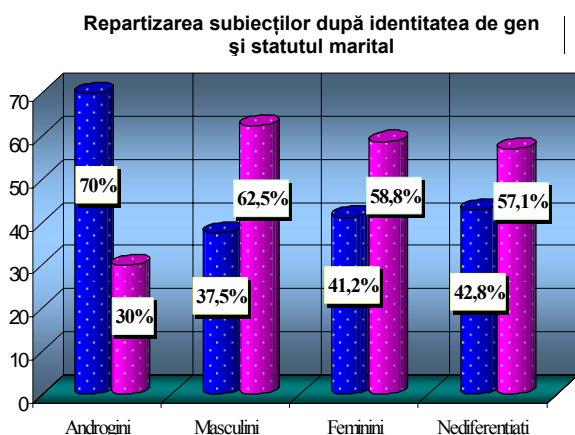

Fig.1.

masculini care aleg celibatul sau cu cea a femeilor feminine celibatate (fig.2). Rezultate nesemnificative au fost obținute în cazul femeilor masculine celibatate și a bărbaților feminini celibatari. Interesant este faptul că femeile feminine optează cel mai frecvent pentru viața de familie, iar femeile și bărbații masculini alegând mariajul într-un număr reprezentativ de cazuri. E de remarcat că androginia psihică nu este o însușire reprezentativă nici pentru femeile căsătorite, nici pentru bărbații căsătoriți.

În cadrul experimentului de constatare, pentru a investiga particularitățile de manifestare a stării subiective de bine, am considerat oportună abordarea acesteia din perspectiva celor patru dimensiuni: starea

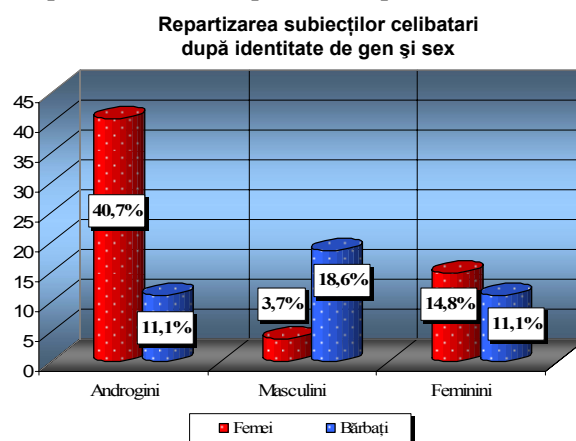

Fig.2.

subiectivă de bine recentă, satisfacția de viață, starea emoțională de bine (fericirea percepută) și prosperitatea psihologică. Astfel, am recurs la evaluarea diferențelor de valori statistice descriptive (medii) la scalele stării subiective de bine pentru diferite categorii ale identității de gen.

Rezultate semnificative au fost obținute la scalele stării subiective de bine recente ($F=3,451$; $p=0,022$) și a prosperității psihologice ($F=1,169$; $p=0,045$), iar faptul că la scala satisfacției de viață ($F=2,076$; $p=0,330$) și la cea a fericirii ($F=3,239$; $p=0,114$) pragurile de semnificație nu sunt relevante nu vorbește decât despre aceea că acestea din urmă, fie nu sunt influențate în nici un fel de identitatea de gen, fie aceste dimensiuni ale stării subiective de bine sunt aspecte mult prea subiective ale vieții pe care subiecții le-au apreciat într-un mod contradictoriu.

Analizând valorile medii obținute de către subiecții chestionați la scala stării subiective de bine, se constată valori ridicate în cazul subiecților androgini, cu o ușoară descreștere pentru subiecții cu identitate de gen masculină. Se pare că o identitate de gen nediferențiată, dar și una feminină este ușor periclitantă. E de remarcat faptul că o identitate de gen androgenă favorizează trăirea bunăstării psihologice imediate.

La scala satisfacției de viață, configurația valorilor se plasează pe aceeași poziție, cu niveluri ridicate ale satisfacției de viață pentru subiecții căsătoriți și reduse pentru subiecții celibatari. Cu toate acestea, rezultate semnificative din punct de vedere statistic au fost obținute doar în cazul subiecților cu identitate de gen androgenă ($U=7,50$; $z=2,85$; $p=0,004$), fapt ce denotă că satisfacția de viață este influențată direct de statutul marital, dar și de consonanța acestuia cu identitatea de gen androgenă.

Fericirea este una din dimensiunile stării subiective de bine care a înregistrat cele mai contradictorii valori: dintre subiecții androgini, cei căsătoriți dau dovadă de o ușoară ascensiune în planul stării emoționale de bine (fericire percepută), în comparație cu cei celibatari; în schimb, subiecții cu identitate de gen feminină și, respectiv, masculină, fie sunt mai fericiți fiind celibatari, fie sunt în egală măsură de fericiți, căsătoriți sau celibatari. Concluzia pe care o putem desprinde din aceste rezultate, cel puțin contradictorii, este că nici statutul marital, nici identitatea de gen nu determină fericirea, afirmație certificată și de faptul că nici din punct de vedere statistic, rezultatele nu comportă o semnificație relevantă.

Rezultatele obținute la scala prosperității psihologice vin să releve faptul că subiecții căsătoriți, indiferent de identitatea de gen, înregistrează niveluri înalte ale bunăstării și prosperității psihologice, comparativ cu subiecții celibatari. Vădite tendințe de accentuare a prosperității psihologice putem totuși observa în cazul subiecților androgini căsătoriți ($U=17,00$; $z=2,167$; $p=0,039$). Prin urmare, identitatea de gen influențează starea subiectivă de bine a persoanei, în speță, prosperitatea psihologică, dar nivelul acesteia depinde și de statutul marital al persoanei, remarcându-se că în comparație cu subiecții celibatari, subiecții căsătoriți sunt mai prosperi din punct de vedere psihologic.

Concluzii. Rezultatele au demonstrat că androgenia psihică este o condiție pentru celibat, dar nu una obligatorie, celibatari fiind și subiecți cu identitate de gen masculină și feminină. Bărbații cu identitate de gen masculină și femeile cu identitate de gen feminină, răspunzând cerințelor tradiționaliste și stereotipurilor, optează pentru viața de familie în marea lor majoritate. Rezultatele denotă că androgenii au un nivel mai ridicat al stării subiective de bine, în comparație cu neandrogenii. De asemenea, putem afirma, fără a comite o eroare, că celibatarii androgini au un nivel mai sporit al stării subiective de bine, în comparație cu celibatarii neandrogini, ceea ce confirmă încă o dată ideea că androgenia psihică este un complex de trăsături care optimizează adaptarea. Însă rezultatele obținute de noi scot în evidență și faptul că androgenia psihică aflată în consonanță armonioasă cu statutul de persoană căsătorită optimizează și mai mult bunăstarea psihologică și socială a individului. Or, celibatul are menirea ingrată de a știrbi din valoarea adaptativă a androgeniei psihice, dacă comparăm implicațiile psihologice ale acesteia din urmă în contextul celibatului și cel al vieții de familie. Așadar, putem conchide că persoanele căsătorite cu identitate de gen androgenă, la capitolul satisfacție de viață și prosperitate psihologică, din punct de vedere calitativ, depășesc persoanele căsătorite, dar neandrogine, și, cu atât mai mult, celibatarii androgini și neandrogini.

Referințe:

1. Bodrug-Lungu V., Sacă S., Postovan I. Gender și educație. Note de curs. - Chișinău: USM, 2001. - 90 p.
2. Jardan V. Identitatea de gen a tinerilor în condițiile modificării rolurilor sociale. Teză de doctor în psihologie, cu titlul de manuscris: C.Z.U.: 316.6 (043.2). - Chișinău, 2006. - 114 p.
3. Mitrofan I., Ciupercă C. Psihologia relațiilor dintre sexe: mutații și alternative. - București: „Șansa” SRL, 1997. - 368 p.

4. Moscovici S. (coord.). Psihologia socială a relațiilor cu celălalt. - Iași: Polirom, 1998. - 256 p.
5. Tudose C. Gen și personalitate. - București: Ed. Tritonic, 2005. - 175 p.
6. Bem S.L. The Measurement of Psychological Androgyny // Journal of Consulting and Clinical Psychology. - Vol. 42. - 1974. - No2. - P.156-162.
7. Bem S.L. Sex Rol Adaptability: One Consequence of Psychological Androgyny // Journal of Personality and Social Psychology. - Vol. 31. - 1975. - No4. - P.634-643.
8. Bem S.L. On the Utility of Alternative Procedures for Assessing Psychological Androgyny // Journal of Consulting and Clinical Psychology. - Vol. 45. - 1977. - No2. - P.196-205.
9. Bem S.L. Gender Schema Theory: A Cognitive Account of Sex Typing // Psychological Review. - Vol. 88. - 1981. - No4. - P.354-364.
10. Deci E.L., Ryan M.R. Hedonia, Eudaimonia, and Well-being: An Introduction // Journal of Happiness Studies. - 2008. - No9. - P.1-11.

Prezentat la 10.12.2009